

Antoniewicz, Jerzy

"Ze studiów nad rozplanowaniem
Sochaczewa przedlokacyjnego",
Krystyna Musianowicz, [w:]
"Wiadomości Archeologiczne", T.
XXVIII, 1962 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 2, 348-350

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przemawiałyby także niektóre rozwinięte formy ceramiki.

I wreszcie parę słów należy powiedzieć o znalezionej w Szeligach wysmukłej siekierce. Autor słusznie formułuje za H. Moorą i A. Tautavičiusem, że genezy tych siekierok na obszarze bałtyjskim, obok terytorium słowiańskiego, należy szukać jeszcze w okresie rzymskim. Nie ma natomiast racji, kiedy twierdzi, że bałtyjskie siekiery rzekomo nie mają wąsów przy osadzie²¹, których autor domyśla się w zachowanym fragmencie egzemplarza z Szelig. Trzeba podkreślić, że topory z wąsami tego typu były powszechne na ziemiach polskich dopiero w VI—VIII wieku, na Litwie zaś mamy nawet jeden zespół datowany z całą pewnością na V i początek VI w. n.e.²² Dlatego, mówiąc ogólnie, nie ma potrzeby wykluczać ewentualnie także obszaru bałtyjskiego jako źródła inspiracji tego typu siekiery w rejonie Płocka, niezależnie od ewentualnych takich źródeł inspiracji z obszaru Polski południowej, które przeniknęły w ślad za przybyłymi stamtąd ulepszonymi technikami garncarskimi.

Tyle uwag szczegółowych o tej ważnej i interesującej publikacji W. Szymańskiego. Jak widać z moich wywodów, obszar okolicy Płocka na początku wczesnego średniowiecza miał szczególnie silne związki z bałtyjskimi

obszarami plemiennymi, których nie zauważył lub nie chce dostrzeżeć w całej rozciągłości autor. Jest w tym stadium badań rzeczą niejasną, czy oblicze kulturowe Szelig wytworzyło się przede wszystkim na skutek jego położenia przy wiślanej strefie drożnej, czy jest to ogólna prawidłowość historyczna, typowa dla tej epoki dziejów pń. Mazowsza. W każdym razie obraz ten odbiega zasadniczo od ogólnego obrazu innych dzielnic Polski w okresie przedpiastowskim. Także ogólne tło społeczne, jakie autor tej publikacji trafnie dostrzega odnośnie do Szelig, nie odbiega od ogólnego obrazu, w jakim żyły poszczególne grupy ludzkie na ogromnych obszarach od dolnej Wisły aż po górną Wołgę i rzekę Moskwę na wschodzie — na obszarze zajętych przez ludy bałtyjskie. Trzeba jeszcze raz podkreślić, że wtórna archaizacja ogólnego oblicza kulturowego, widoczna w Szeligach, w stosunku do okresu rzymskiego na Mazowszu, była wynikiem przemian demograficznych, etnicznych i upadku ogólnej gospodarki w okresie „wędrowek ludów”, zwłaszcza na tak przejściowej geograficznie krainie, jaką była nizina mazowiecka. Zespół osadniczy w Szeligach reprezentuje pierwszą stabilność osadniczą po tym przejściowym okresie, nową jakość, która się rodziła prawdopodobnie bardziej opornie w stosunku do innych dzielnic Polski. Poznanie tego stadium procesu historycznego, wprowadzie w wycinkowym wymiarze, jest zasługą dużej wagi naukowej.

Jerzy Antoniewicz

²¹ W. Szymański: Szeligi pod Płockiem..., s. 307.

²² A. Tautavičius: K voprosu o chronologii vostočnolitovskich bojevych toporov, w: „Pronksiajast varase Feodalismini”. Tallin 1966, s. 188.

Krystyna Musianowicz: *Ze studiów nad rozplanowaniem Sochaczewa przedlokacyjnego*. „Wiadomości Archeologiczne” 1962. T. XXVIII, s. 345—357 + 2 tabl. + 7 ryc. w tekście.

Sochaczew jest jednym z ważniejszych grodów wczesnośredniowiecznych Mazowsza. Źródła pisane związane

z tym miastem są — niestety — późne, bo z pierwszego ćwierćwiecza XIII w. W tej sytuacji wiele nowego do dzie-

jów miasta mogą wnieść źródła archeologiczne, wyjaśniające zarówno układ przestrzenny tego osiedla, jak również jego najstarszą metrykę, wreszcie jego powiązanie z zapleczem gospodarczym najbliższego regionu. Dlatego też z wielką ciekawością otwieramy artykuł doc. dr K. Musianowicz, gdzie szukamy odpowiedzi na wiele interesujących nas pytań. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że nasza ciekawość nie może być całkowicie zaspokojona, gdyż badania archeologiczne tego kompleksu osadniczego przeprowadzono w Sochaczewie w niewielkim wymiarze w 1956 oraz w 1959 r. Te ostatnie prowadziła autorka niniejszego artykułu z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Niemniej jednak badania powojenne wniosły trochę nowych danych do interesującej nas problematyki i warto są odnotowania w tym miejscu. Oczywiście, mieszkańca Sochaczewa nurtuje przede wszystkim problem, czy prace archeologiczne pozwoliły odsłonić mury klasztoru Benedyktynów pod wezwaniem św. Trójcy, gdzie miał rzekomo umrzeć król Bolesław Krzywousty w 1138 roku, jak nas informuje zapiska „Kodeksu Sochaczewskiego”, który jest kopią Rocznika Świętokrzyskiego nowszego z lat 1463/1464.

Artykuł doc. Musianowicz odpowiada na ten problem negatywnie z uwagi na niewielki dotychczasowy zakres badań archeologicznych. Do ważnych, dotychczas nie znanych stwierdzeń, należy przede wszystkim relacja o wynikach badań w 1928 r., które prowadził prof. dr R. Jakimowicz na polu zw. „Poświętne”, gdzie został odnaleziony fragment kościoła gotyckiego, czy jednak ten sam, który był konsekrowany przez biskupa płockiego w połowie XIII w. W świetle nie dokończonych badań prof. Jakimowicza do tej sakralnej budowli przylegały we fragmentach jakieś zabudowania o nie zidentyfikowanej funkcji. Zabudowania

te nie zostały jednak w zupełności zbadane ani nie został określony okres ich powstania. Autorka słusznie wysuwa sugestie, czy nie są te mury resztką rozzebranego z niewiadomych przyczyn klasztoru Benedyktynów, w których dokonał żywota Bolesław Krzywousty. Oczywiście, odpowiedź na te pytania mogą dać tylko dalsze badania archeologiczne w najbliższym sąsiedztwie fundamentów kościoła farnego, które zostały zbadane przez prof. Jakimowicza. Natomiast plan fundamentów, odsłoniętych właśnie przez R. Jakimowicza, publikuje w niniejszym artykule po raz pierwszy doc. K. Musianowicz.

Dodatkowe prace archeologiczne, przeprowadzone na terenie „Poświętnego”, pozwoliły na stwierdzenie, że mamy tu do czynienia nie z grodem ani z większym osiedlem o zwartej zabudowie. Znaleziona w tym miejscu ceramika, zalegająca w rowach sondażowych, pozwala datować to miejsce na XII i początek XIII wieku, najpóźniejsza ceramika z tego miejsca pochodzi natomiast z XIII i początku XIV w. W świetle tych spostrzeżeń wydaje się, że „Poświętne” mogło być miejscem, na którym stał postulowany klasztor benedyktyński, powstały np. na początku panowania Krzywoustego lub nieco wcześniej.

Jest rzeczą interesującą, że mury ceglano zamku w Sochaczewie, położone na wysokim łąpcu usypanym w XIV i XV wieku, przykrywają w świetle badań sondażowych z 1956 r. warstwy kulturowe dawnego wczesnośredniowiecznego grodu, który uległ pożarom. Wydobyta z tych warstw ceramika może je datować na koniec XII i początek XIII wieku. Stwierdzenie to jest dość istotne, gdyż przykład Sochaczewa jest jeszcze jednym punktem na Mazowszu, należącym do nielicznych stosunkowo wypadków budowania średniowiecznych zamków ceglanych na miejscu dawnych siedzib kasztańskich i grodów książęcych (Płock,

Czersk i inne). Jest także rzeczą charakterystyczną, że przedwojenne badania R. Jakimowicza nie doprowadziły do tego twierdzenia. Sądził on po prostu, że ceglany zamek w Sochaczewie został zbudowany „na surowym korzeniu” i że śladów ewentualnego grodu w Sochaczewie należy szukać na „Poświętnem” lub w innym miejscu.

Autorka w dalszej części publikacji lokalizuje hipotetycznie miejsce targowe wczesnośredniowiecznego Sochaczewa. Była to najprawdopodobniej wydłużona owalnica, zamknięta ulicami: Farną i Kozią, częścią Dominikańską i Poboczną. Przeprowadzony w tym miejscu wykop pozwolił stwierdzić bogate nawarstwienia, ale najniższej jego warstwy nie można przesunąć wstecz poza XIV i sam koniec XIII w. W tym stanie rzeczy wyniki uzyskane z tego wykopu nie mogą nas zadowolić i wydaje się, że w innym miejscu na-

leży oczekiwać warstw kulturowych z okresu wcześniejszego.

Sumując uzyskane wyniki, opublikowane w tym artykule, wydaje się, że są one połowiczne. Istnieje w dalszym ciągu naukowa potrzeba dotarcia do najstarszych warstw „Góry Zamkowej” oraz założenia dużej siatki sondyży na obszarze hipotetycznego targowiska wczesnośredniowiecznego Sochaczewa. Należy także podjąć dalsze badania w rejonie odkrytych przed wojną fundamentów kościoła farnego w Sochaczewie, aby sprecyzować i określić wiek zagadkowych wątków muru przylegających do kościoła, które — być może — są ostatnimi resztkami klasztoru Benedyktynów. Tylko tak szeroki program badawczy pozwoli nam na definitywne wyświetlenie początków przedlokacyjnego Sochaczewa.

J. Antoniewicz

HISTORIA

Lustracje województwa płockiego 1565—1789: wydały Anna Sucheni-Grabowska i Stella Maria Szacherska, PWN. Warszawa 1965 s. LXXXVI, 1 nlb. 335, mapa; Instytut Historii PAN. *Lustracje dóbr królewskich XVI—XVIII w., Mazowsze*.

Badacze historii Mazowsza i miłośnicy regionu mazowieckiego mają do swej dyspozycji bardzo mało źródeł opublikowanych. Wiele też źródeł archiwalnych, nigdy nie wykorzystanych przez historyków, przepadło w czasie ostatniej wojny. Dlatego też z wielką radością wita się każdą nową publikację źródłową dotyczącą Mazowsza, tym większą, im źródło jest bogatsze w treść przynoszącą wielką ilość faktów do mniej znanych stron jego dziejów. W ogóle dzieje Mazowsza są mało zbadane, a zwłaszcza jego dzieje gospodarczo-społeczne. Opublikowane w tomie lustracji woj. płockiego lustracje i inwentarze królewskich tego woje-

wództwa tworzą właśnie taki cenny nowy zbiór źródeł do dziejów Mazowsza. Zawiera on wszystkie odnalezione przez wydawczynię lustracje i inwentarze dóbr, stanowiących własność Rzeczypospolitej, a położonych w woj. płockim. Znalazły się więc w nim lustracje starostwa płockiego (z wydzielonymi dzierzawami: płońską, bielską, troszyńską i dzierzaską), mławskiego z lat 1565, 1570, 1616, 1664, 1765, 1789, osobna nadzwyczajna lustracja starostwa mławskiego z roku 1777, inwentarze starostwa płockiego z lat 1498, 1572, 1606 i 1725, starostwa mławskiego z lat 1498 i 1573, dzierzawy bielskiej z 1782 r. i dzierzaskiej z 1784 r. W sumie mate-